

34) İbnülemin Mahmud Kemal tarafından derlenip *Leskofçalı Galib Bey: Divan* adıyla ve hal tercümesini de ihtiva eden geniş bir önsözle birlikte yayımlanmıştır (1335). Klasik divan tertibine fazla uymayan bu eser bir kıta, 120 kadar gazel, müteferrik kıtalar, müfredler ve matla'larıyla bir divançe görünümündedir. Leskofçalı Galib hakkında Hacı Ali Şahin bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1995, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 616-617; *Osmanlı Müellifleri*, II, 135; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 441-449; a.mlf., *Leskofçalı Galib Bey: Divan*, İstanbul 1335, s. 3-47; İsmail Habip [Sevük], *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1340, s. 361-366; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı), Ankara 2001, II, 722; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956, s. 232-236; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1979, II, 973-974; *Namuk Kemal'in Mektupları* (haz. Ömer Faruk Akün), İstanbul 1972, s. 477, 485, 486; M. Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galib*, Ankara 1987, s. 1-45; İsmail Ünver, "Leskofçalı Galib", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1988, VIII, 154-155; Erdoğan Erbay, *Eskiler ve Yeniler: Tanzimat ve Servet-i Fünun Neslinin Divan Edebiyatına Bakışı*, Erzurum 1997, s. 216-217; Mustafa Uzun, "Galib Bey, Mustafa", *TDEA*, III, 272-273.

İSKENDER PALA

LEŞ

Arnavutluk'ta tarihî bir şehir.

Bugün Lej (Lezhë [Lisi]) adıyla da anılan şehir Arnavutluk'un kuzeyinde, İşkodra'nın (Shkodër) 36 km. güneydoğusunda yer alır. Drin nehrinin sol kıyısı üzerinde bulunmakta olup birbirinden bir boyun noktasıyla ayrılan iki tepenin eteğinde kurulmuştur. Bu tepelerin daha yüksek olanında eski İlirya şehri olan Lisi'nin (Lissos) kalıntıları, diğerinde tarihî Kanûnî Sultan Süleyman Kalesi mevcuttur. Osmanlı döneminde (1478-1912) Dukagin sancağının limanı olan Leş bazı zamanlarda sancak beyinin ikamet yeri olmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren küçük İslâmî bir merkez haline gelmiştir. İtalyan kaynaklarında şehir Alessio olarak geçer.

Antik Lissos şehri tarihte ilk olarak milâttan önce 385 yılında zikredilmektedir. Milâttan önce II. yüzyılın başlarında şehre ait paranın da var olduğu belirtilmektedir. Milâttan önce 213 yılında Makedonyalı Filip ve milâttan önce 168 yılında Ro-

malılar tarafından işgale uğramıştır. Barbar kavimlerin 592'deki işgali sırasında yıkıldı bir daha toparlanamadı. Anna Comnena, *Alexiade* adlı eserinde şehrin eski bir Bizans kalesi olduğundan söz eder. Bu ise yukarıda adı geçen Kanûnî Sultan Süleyman Kalesi'nin yerinde bulunuyordu. Leş XIII. yüzyılda Sırbistan Devleti'ne dahil oldu. Çar Duşan'ın Sırp İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra (1355) Leş şehri Balšić ailesinin küçük prensliğinin bir parçası oldu. 1387'de Paul ve Lek Dukagjin adlı Arnavut asilzadeleri, Balšić hânedanının kontrolünden çıkarak burayı Arnavut Dukagjin (Dukakin) Prensliği'nin merkezi haline getirdiler ve 1393 Mayısına kadar Leş'i idare ettiler. Ancak Osmanlı baskısı karşısında kaleyi Venedikliler'e bıraktılar ve şehrin doğusunda yer alan dağlık bölgeye çekildiler. 1398 yılında Tanuş Dukagjin Osmanlı idaresine bağlandıysa da 1402'de Ankara Savaşı sonrası tekrar bağımsızlığını ilân etti.

1404-1430 yılları arasında Venedikliler nehrin kenarındaki şehrin aşağı kısımlarını surlarla çevirdiler. Bizanslılar'dan kalma kaleyi ise harabe olarak terk ettiler. 1444 Martında şehir, Venedikliler'e ait olmasına rağmen, İskender Bey (Skanderbeg) liderliğinde Osmanlı karşıtı bir ittifakın (Lidhja e Lezhës) toplandığı yer olarak ün kazandı.

1468 yılında İskender Bey Leş'te öldü ve Aziz Nikolas Katedrali'ne gömüldü. Bu tarihten sonra Dukagjin ailesinin bazı üyeleri Osmanlı hizmetine girdi. Fâtihten Sultan Mehmed'in İşkenderiye (İşkodra) seferi sırasında Leş, Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Süleyman Paşa tarafından Venedikliler'den alındı. Şehirden ayrılanlar kendi evlerini kaçımadan önce ateşe verdiler. Osmanlı tarihçisi Tursun Bey şehir fethedildikten sonra kalenin tahrip edildiğini yazar (*Târîh-i Ebû'l-Feth*, s. 178).

1501 yılında kısa süren Osmanlı-Venedik savaşında Venedikliler Leş'e yeniden hâkim oldular. Barış yapıldığında da şehrin surlarını yıktılar. 927-928 (1521-1522) yıllarında Kanûnî Sultan Süleyman şehri ele geçince tepedeki harap kaleyi tekrar yaptırdı. Kaleye ve içindeki camiye ait Arapça inşa kitâbesi halen şehir müzesinde mevcuttur.

937 (1531) tarihli Osmanlı kayıtlarına göre Leş'in İşkodra sancağına bağlı 144 hâneli bir kasaba olduğu anlaşılmaktadır (BA, TD, nr. 367). 1535 dolayında daha sonra İşkodra sancak beyi olan Prizrenli

Kukli Mehmed Bey, Leş'te elli dükkân ve iki kervansaray yaptırdı. 999 (1591) tarihli tahrir defterindeki kayıtlarda Leş Dukakin (Dukagjin) sancağına bağlı, 141 hıristiyan ve altı müslüman aileyi barındıran bir varoş olarak geçer (TK, TD, nr. 63, vr. 5^a-6^b). Bu rakamlara göre Leş, XVI. yüzyıl boyunca toplam 750 kişi dolayında sivil nüfusa sahip olmuştur.

XVII. yüzyılda şehir çok hızlı bir gelişme kaydetti. 1614'te Leş'i ziyaret eden Katolik piskopos Marino Bizzi şehirde 500 Türk evini gördüğünü belirtir. XVII. yüzyılın ilk yıllarında artan müslüman nüfusun ihtiyacı dolayısıyla şehrin eski katedrali camiye çevrildi. Kâtib Çelebi, Leş'in Dukakin sancağının bir parçası olduğunu, Zadrime bölgesi civarında yer aldığını, sakinlerinin "isyankâr Arnavutlar" olduğunu zikreder. 1072'de (1662) Evliya Çelebi, Leş'i Dukakin sancağında yer alan bir voyvodalık ve sancak merkezi olarak belirtir. 1079 (1668) tarihli bir Osmanlı bütçesinde Dukakin sancağında Leş Kalesi'nin garnizonu olarak 126 askerini bulunduğu kayıtlıdır. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde III. Selim daha sonra Selimiye Camii olarak bilinen kilise / camiye yeniden inşa ettirdi. Aynı yıllarda Ermeni coğrafyacı İnciciyan Leş'i içinde 1000 ev bulunan bir yer olarak tanımlar. Tanzimat döneminde eski Dukakin sancağı lağvedildi. Leş de aynı adlı vilâyetin İşkodra sancağına bağlı bir kaza merkezi oldu. *Kâmûsü'l-A'lâm*'a göre 1896 yılında Leş'te dört cami ve 5300 kişi bulunmaktaydı. Zadrime nahiyesi ve Malësia ile (dağlık bölge) birlikte Leş kazası çoğunluğu müslüman yaklaşık 30.000 nüfusa sahipti.

Leş küçük bir şehir olarak kaldı. 26 Mart 1967 tarihinde, Arnavutluk'taki komünist rejim tarafından başlatılan din özgürlüğü karşıtı kongre burada yapıldı. 1970-1975 yılları arasında Selimiye Camii ve XVI. yüzyıldan kalma küçük hamam onarıldı. 1978 ilkbaharında arkeologlar Selimiye Camii'nin (eski katedral) altında İskender Bey'in sandukasını buldular. 15 Nisan 1979 depreminde şehir ve Selimiye Camii ağır hasar gördü, şehir hemen yenilendi. Cami ise tamamen yıkılarak yerine İskender Bey için bir anıt yapıldı. Komünist idarenin çöküşünün ardından Leş'te mütevazı bir İslâmî hayat tekrar yaşama imkânı buldu. XIX. yüzyılda Leş'in nüfusu 3500 olmasına rağmen 1936'daki nüfusu 1000, 1991'de ise 9250 kaddı. Kanûnî Sultan Süleyman Kalesi'nin kalıntıları bugüne ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367; TK, TD, nr. 63, vr. 5^a-6^b; Tur-sun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 178; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 106-107; Th. Ippen, "Durch Zadrima nach Alessio", *Zur Kunde der Balkanhalbinsel* (ed. Carl Patsch), Vienna - Leipzig 1904, s. 55-61; A. Buda v.dğr., *Historia e Popullit Shqiptar*, Prishtinë 1979, I, 249-307; Selami Pulaha, *Luf-ta Shqiptaro-Turke në Shekullin XV-Burime Osmane*, Tiranë 1968, s. 47-48, 57, 71-73, 93-95, 105-109, 111-124, 163-173, 206-243, 263-268, 285-289, 316-323; M. Kiel, *Ottoman Architecture in Albania, 1395-1912*, İstanbul 1990, s. 191-198; a.mlf., "Lesh", *EP²* (İng.), V, 724-725; Hysni Myzyri, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë 1994, s. 50-69; P. Thëngjilli, *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë 2000, s. 144-202; Franjo Rački, "Izveštaj barskoga nad-biskupa Marina Bizzia o svojem putovanju godine 1610", *Starine*, XX, Zagreb 1888, s. 184-199; Hasan Kaleši, "Prizrenac Kukli Beg i njegove zadužbine", *POF*, VIII-IX (1960), s. 143-168; Frano Prendi, "Lieu de sépulture de Skënder-beg", *St.A* (1966), s. 159-167; W. Shtylla, "Ban-jat e mesjetës së vonë në Shqipëri", *Monumen-tet*, sy. 7-8, Tirana 1974, s. 128-134; Kâmûsü'l-a'lâm, V, 3991-3992; F. La, "Lezha (Lisi)", *Fjal-or Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 609-611; K. Bo., "Lidhja e Lezhës", a.e., s. 620; P. Baku v.dğr., "Lezha", *Fjalor Enciklopedik*, Ti-ranë 2002, s. 417.

MACHIEL KIEL

LEŞKER

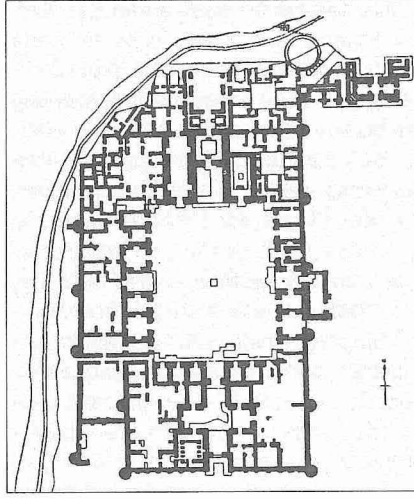
(bk. ORDU).

LEŞKER-I BÂZÂR

(لشکر بازار)

Afganistan'ın Sicistan bölgesinde harabeleri bulunan tarihî şehir.

Afganistan'ın güneybatısında Hilmen-d nehri kıyısında Büst şehri (bugün Kal'a-yi Bist, Leşkerghâh) yakınlarında, Sebük Tegin (977-997) tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Rakip Türk gulâm grupla-rının hâkim olduğu Büst şehrinin alan ve hâkimiyet alanını Tohâristan ve Zemin-dâver'e kadar genişleten Sebük Tegin, bölgenin güvenliği açısından stratejik öneme sahip olduğu için burayı tercih et-mişti. Burada Sâmânîler'e bağlı Türk gu-lâmları tarafından inşa edilen bazı yapı-lar bulunmaktaydı. V (XI) ve VI. (XII.) yüz-yıllarda gelişmiş olduğu anlaşılan şehir, özellikle askerî amaçlarla kurulmuş bir yerleşim birimi olup genellikle devlet dai-releri, saraylar ve kışalardan ibaretti. Şe-hir burada inşa edilen ve kalıntıları gün-ümüze kadar gelen saraylarıyla meşhur-

Leşker-i Bâzâr Sarayı'nın planı

dur. Leşker-i Bâzâr kuruluş amacı, saray-ları ve mimari özellikleriyle birçok açıdan Abbâsîler tarafından kurulan Sâmerrâ şehrini hatırlatmaktadır. Büst Kalesi'nin kuzeyinde bir askerî garnizon olarak gelişen Leşker-i Bâzâr'a bazı Ortaçağ Arap kaynaklarında Farsça leşkerin karşılığı ol-mak üzere el-Asker denildiği görülmekte-dir (Makdisî, s. 304-305). Beyhakî de Gaz-neli Sultan I. Mesud'un Büst şehrinde daha önce askerî kamp ve eğitim amaç-lı olarak (leşkerghâh) kullanılan yerde bir-çok yeni yapı inşa ettiğini ve bir kısmının halen ayakta olduğunu belirtirken buraya atıf yapmış olmalıdır (*Târîh*, s. 149).

Leşker-i Bâzâr'ın iki defa ciddi tahribata uğradığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, yayılmacı politikasıyla bilinen Gurlu Hükümdarı Alâeddin Cihansûz dönemine rastlamaktadır. Gazneliler üzerine yürü-yen Cihansûz, 545 (1150) yılında Gazne ve Büst şehirlerinin yanı sıra Leşker-i Bâzâr'ı da yakıp yıktı. Bölgede Gazneliler'i etkisiz hale getirip hâkimiyeti ele geçiren Gurlu-lar bir süre sonra buradaki saray ve yapı-ları tamir ettiler. Leşker-i Bâzâr ikinci ve son derecede ağır tahribata Hârizmşah-lar'ın topraklarına saldıran Moğollar'ın Güney Afganistan'ı istilâsı sırasında uğ-radı (618/1221).

Şehirde yapılan araştırmalar ve arkeo-lojik kazılarda Hilmen-d nehri kıyısında biri kuzeyde, biri güneyde ve bir diğeri ikisi-nin ortasında olmak üzere üç sarayın bu-lunduğu tesbit edilmiştir. Ortadaki iki katlı dikdörtgen biçimindeki saray en es-

kisi olup Sâmânîler döneminde inşa edil-diği tahmin edilmektedir. Bu sarayların en görkemlisi olarak dikkat çeken güney sarayı ise Sultan Mahmûd-ı Gaznevî dö-neminde (998-1030) tarihlenmektedir. Sa-ray, geniş bir avlu çevresinde uzunlama-sına tasarlanmış simetrik bir şemaya sa-hiptir. Dört eyvan şemasına bağlı avlunun kuzeyinde girişinde mescidin de bulun-duğu taht salonu vardır. Duvarların alt kısmında Sultan Mahmud'un hassa ordu-sunu canlandıran ve belge niteliği taşıyan tasvirler sanat tarihi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Duvarlarında çeşitli yazıların ve âyetlerin yer aldığı sarayda tesbit edilen bir kitâbede son rakamı okunamayan tarihin 550'li yıllarda (1155-1164 arası) sarayın tamirine dair olduğu tahmin edilmektedir. Sarayın yanibaşın-da uzanan, çeşitli dükkânların yer aldığı anlaşılabilir pazar caddesinde o döneme ait paralar ve çanak çömlek bulunmuştur. Kuzeydeki saray, güneydeki büyük saray-ın planını ana hatlarıyla küçük ölçüde tekrarlar. Bunların doğusunda bahçeler, av parkı, avlular ve ikinci derecede bina-lar geniş bir alanı kaplamaktadır.

Leşker-i Bâzâr kazıları sırasında büyük sarayın güneyinde ortaya çıkarılan uluca-mi Türk-İslâm cami mimarisi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Mahmûd-ı Gaz-

Leşker-i Bâzâr Sarayı'nın kalıntılarında bir görünüş

